

(1941-1944) και τέλος στην απαγόρευση να δίδονται ελληνικά ονόματα στα βαπτιζόμενα τέκνα κατά τη διάρκεια της παραπάνω περιόδου.

Ακολουθεί ενδιαφέρον φωτογραφικό και χαρτογραφικό παράρτημα (σελ. 143-151) που περιλαμβάνει φωτογραφίες ομήρων, χάρτη με τις μετακινήσεις τους, εθνολογικό χάρτη των Ευρωπαϊκών εδαφών της Τουρκίας και της Ελλάδας το 1877, εθνογραφικό χάρτη Βουλγαρικών συμφερόντων του 1915, εθνογραφικό χάρτη της Ελληνικής Μακεδονίας και τέλος έγγραφα που αποδεικνύουν τη βουλγαροποίηση των επιθέτων κατά τη διάρκεια της Κατοχής (1941-1944), γεγονός στο οποίο οι Έλληνες αντιτίθεντο, όπως στην παρούσα περίπτωση ο Μιλτιάδης Κ. Μάλαμμας.

Στη συνέχεια παρατίθεται σημαντική βιβλιογραφία (σελ. 153-155), η οποία διακρίνεται σε Γενική, Μελέτες-Αρχεία, Χάρτες και τέλος Λογοτεχνικά έργα.

Ο συγγραφέας Στρατής Δούκας σημειώνει στην *Ιστορία ενός αιχμαλώτου* το 1929, απόσπασμα που παρατίθεται στις αρχικές σελίδες του βιβλίου της κας Μάλαμμα: «Μόνο οι ηλίθιοι και οι νεκροί έχουν το δικαίωμα να λησμονούν. Μα όσοι έχουν την πνοή της ζωής μέσα τους, οφείλουν να θυμούνται, για να στοχάζονται και να συγχωρούν».

Ιωάννης Ν. Κιορίδης
Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων Σερρών

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΕΡΡΩΝ, *Ιστορικά Αποτυπώματα. Αποτύπωση της ιστορικής διαδρομής των Σερρών και της ευρύτερης περιοχής, μέσα από εθνογραφικούς, πολεοδομικούς και άλλους χάρτες από την αρχαιότητα μέχρι και τον 20^ο αι. (κατάλογος έκθεσης)*, Σέρρες 2013, χ.σ., ISBN 978-960-9844-43-7.

Ο τόμος συνόδευσε την ομότιτλη έκθεση, που πραγματοποιήθηκε το 2013 στο εορταστικό πλαίσιο της επετείου των εκατό ετών από τους βαλκανικούς πολέμους και την Απελευθέρωση της περιοχής των Σερρών. Την πρωτοβουλία και οργανωτική ευθύνη ανέλαβε η Περιφερειακή Ενότητα Σερρών. Ο τόμος έχει διαστάσεις 25x29 εκ., η εικαστική επιμέλεια έγινε από τον Βασίλη Βαφειάδη, η επιμέλεια κειμένων από τον Γιάννη Τσαρούχα και η εκτύπωση στο τυπογραφείο των αδελφών Χαραλαμπίδη στις Σέρρες.

Πρόκειται για μια από τις σπάνιες στιγμές, που ένας δημόσιος φορέ-

ας, στηρίζει και αναδεικνύει την ιστορική έρευνα, με σοβαρότητα, πληρότητα και εγκυρότητα. Με γνώση του αντικειμένου, μεθοδικότητα και πληρότητα οι συντελεστές της έκδοσης μας ξεναγούν στον χώρο και το χρόνο, δίνοντας έμφαση στην σπανιότητα των τεκμηρίων και τη σημασία τους για την παραγωγή νέας ιστορικής γνώσης.

Στο πρώτο μέρος περιέχονται τρία αυτοτελή ενυπόγραφα κείμενα. Στο δεύτερο μέρος παρατίθενται, εύστοχα υπομνηματισμένοι 84 έγγραφοι (ως επί το πλείστον) χάρτες, που παραχωρήθηκαν για δημοσίευση από τους συντελεστές της έκδοσης. Η παραχώρηση των χαρτών έγινε από τους Β. Καφταντζή (53), Σάββα Δεμερτζή (26) Αλέκα Γερόλυμπου (4) Αριστοτέλη Νανιόπουλο (1) και Αλέξανδρο Γαρυφάλλου (1). Η παράθεση των χαρτών ακολούθησε την λογική της χρονολογικής σειράς ως προς το περιεχόμενο (αρχαιότητα, μεσαίωνα, σύγχρονη εποχή) και όχι την γραμμική μέθοδο παράθεσης ως προς την χρονολογία εκτύπωσής τους. Σε ό,τι αφορά την απεικονιζόμενη περιοχή οι χάρτες ποικίλουν κλιμακούμενοι από την χερσόνησο του Αίμου, την Ελλάδας ή τη Μακεδονιάς, και ακολουθούν αυτοί του καζά των Σερρών, του νομού ή της πόλης.

Το κείμενο των συλλεκτών και βασικών συντελεστών της έκθεσης Βασίλη Καφταντζή και Σάββα Δεμερτζή, με τίτλο «Παλαιογραφική προσέγγιση των Σερρών και της περιοχής τους από την οπτική των συλλεκτών», εστιάζει, όπως και ο τίτλος αναφέρει, στην άποψη των ιδίων των συλλεκτών για το υλικό τους, περιγράφει εξαντλητικά και σε βάθος τους χάρτες της συγκεκριμένης έκθεσης, αλλά αποτελεί και ένα γενικότερο εγκώμιο στην χαρτογραφία ως επιστήμη και ως τέχνη. Οι συγγραφείς επεξηγούν τη λογική με την οποία «στήθηκε» η έκθεση και περιγράφουν τους στόχους τους: να εκθέσουν το υλικό τους, με μια μουσειακή και ταυτόχρονα διδακτική προσέγγιση. Να τέρψουν, να συγκινήσουν, αλλά και να εκπαιδεύσουν. Να εκθέσουν χάρτες που αφορούν την αρχαιότητα, την βυζαντινή, την οθωμανική περίοδο, τον μεσοπόλεμο, αλλά και την σύγχρονη εποχή. Χάρτες, εθνολογικούς, τοπογραφικούς, γεωλογικούς, οδικούς, ναυτικούς, δασικούς, ενημερωτικούς των βαλκανικών πολέμων, τους οποίους θα πρέπει να δούμε με «μυημένο» μάτι έχοντας υπόψη το συντάκτη, το χαράκτη, τον τυπογράφο, τον εντολέα, την εποχή και τη χρήση του. Ονοματολογική ποικιλία Siris, Sirra, Seres, Sirroz, Sirrouz, διαφορετικές σχεδιαστικές τεχνοτροπίες και γλώσσες, σπάνιες κλίμακες (1: 12.300, 1: 210.000), στοιχεία που προσήλκυσαν τους ίδιους τους συλλέκτες, μας διαθέτουν απλόχερα σ' αυτήν την έκθεση, κάνοντας και εμάς κοινωνούς μιας πρωτότυπης ιστορικής περιήγησης.

Μια εμπειριστατωμένη προσέγγιση αποτελεί το κείμενο του αναπληρωτή καθηγητή Α.Π.Θ. Σπυρίδωνα Σφέτα με τίτλο «Από τον πρώ-

το στον δεύτερο Βαλκανικό πόλεμο (1912/1913). Η αποκατάσταση των ενδοβαλκανικών ισορροπιών και η απελευθέρωση της Ανατολικής Μακεδονίας». Δίνει πληροφορίες για το διπλωματικό παρασκήνιο, τις συμμαχίες, τις συγκυρίες και τα γεγονότα της εισόδου του ελληνικού στρατού στην πόλη των Σερρών το 1913. Αν και δε σχολιάζει συγκεκριμένους χάρτες της έκθεσης, το κείμενο αυτό τους εμπεριέχει όλους και τον καθένα χωριστά. Περιγράφει λεκτικά την ρευστότητα, τις εθνοτικές διαμάχες, τις ανατροπές στα Βαλκάνια, τις γεωπολιτικές στρατηγικές, συνοδεύοντας το εκτιθέμενο χαρτογραφικό υλικό.

Το εξαιρετικό κείμενο της ομοτίμου καθηγήτριας Α.Π.Θ. Αλέκας Γερόλυμπου με τίτλο «Σέρρες, Ιστορία και Αστικός Χώρος. Οι χάρτες στους ρυθμούς του χρόνου», αναφέρεται αποκλειστικά στην πόλη και σχολιάζει τους χάρτες 18, 18α-27 και 29-32 (συνολικά 15). Από αυτούς οι οκτώ (8) ανήκουν στη συλλογή Καφταντζή, οι τέσσερις (4) στη συλλογή της συγγραφέως, ένας (21) στη συλλογή Νανιόπουλου, ένας (22) στη συλλογή Δεμερτζή και ένας (24) στα ΓΑΚ Σερρών. Η συγγραφέας συνοψίζει εύστοχα τρεις περιόδους στη χωρική ιστορία της πόλης των Σερρών: την προνεωτερική φάση (της παραδοσιακής δομής), για την οποία, όπως μας πληροφορεί, υπάρχει, ένα άγνωστο μέχρι σήμερα, σχέδιο του 1832, την φάση του οθωμανικού εκσυγχρονισμού (β' μισό του 19^{ου} αι.), δηλαδή μετά την πυρκαγιά του 1849, κατά την οποία ο αστικός χώρος αρχίζει να μετασχηματίζεται (διανοίξεις νέων δρόμων, χρήση μη εύφλεκτων υλικών, σύσταση δημαρχίας) και τη νεοελληνική φάση που συμπυκνώνεται στις προσπάθειες επανασχεδιασμού μετά τον καταστροφικό εμπρησμό του 1913 και τη μεσοπολεμική ανοικοδόμηση. Η τελευταία φάση εμπεριέχει και τις αλλαγές από την έλευση των προσφύγων, αλλά και την μεταπολεμική πύκνωση και εκ νέου ανοικοδόμηση. Η συγγραφέας συνδέει τις τρεις αυτές φάσεις σε ένα ενιαίο αφήγημα μετεξέλιξης και μετασχηματισμού του αστικού χώρου, το οποίο οι προαναφερόμενοι χάρτες οπτικοποιούν με μεγάλη επιτυχία. Κόσμημα της έκθεσης είναι ο πρωτοδημοσίευτος χάρτης του Wilhelm von Chambert (1832). Η ψηφιακή επεξεργασία του (χάρτης 18α/συντάκτης Γιάννης Μούρτος 2013) μας βοηθά να αντιληφθούμε τον χώρο της προνεωτερικής πόλης συνδέοντας τον με την σημερινή κατάσταση. Εκτιμώ επίσης ότι η δημοσίευση της αεροφωτογραφίας του 1916 (χάρτης 21) και του τοπογραφικού χάρτη του 1918 (χάρτης 22), όπου μπορούμε να δούμε καθαρά το ανατολικό ίχνος του τείχους του 1794, τα στρατόπεδα, το κτίριο του διοικητηρίου και των φυλακών, το Εσκή και Μεχμέτ Βέη τζαμί κ.λπ, θα βοηθήσει πολλούς μελλοντικούς ερευνητές.

Τέλος, θα σταθώ, με μια ιδιαίτερη συναισθηματική φόρτιση, στον χειροποίητο χάρτη/χαρτοσύνθεση 28 (αρχείο Β. Γ. Καφταντζή), έργο

του συμπολίτη μας Ιωάννη Κοκκινίδη. Σχεδιάστηκε το 1961 και εκτέθηκε αρχικά στην δεκαήμερη έκθεση ντοκουμέντων Μικρασιατών (14-24/9/1983) που πραγματοποιήθηκε από τον ΕΟΜΜΕΧ. Απεικονίζει τα όρια των ενοριών της πόλης των Σερρών, όπως διαμορφώθηκαν μετά την εγκατάσταση των προσφύγων της μικρασιατικής καταστροφής. Ο σχεδιαστής, που θα μπορούσε να συναθροιστεί σε μια γενιά αυτοδίδακτων χαρτογράφων (όπως ο Σωτήρης Ζήσης), επεμβαίνει σε υπάρχον χαρτογραφικό υπόβαθρο της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας διαχωρίζοντας με χρώματα τις ενορίες και υπενθυμίζει νοσταλγικά, με ξεχωριστά σκίτσα στο περιθώριο, τόσο τα όρια της παλιάς βυζαντινής πόλης, όσο και τους τόπους προέλευσης των προσφύγων: «τις χαμένες πατρίδες». Με την ίδια τεχνική εκπονήθηκε από τον Κοκκινίδη και ο χάρτης 70. Ο Ιωάννης Αλεξ. Κοκκινίδης (1916-1995) γεννήθηκε στη Σμύρνη, ορφάνεψε μικρός και ήλθε στις Σέρρες με την μικρασιατική καταστροφή. Εργάστηκε στην εταιρεία Monks & Ulen και η εμπειρία που απέκτησε τον βοήθησε να εργαστεί στη συνέχεια ως εμπειροτέχνης τοπογράφος στις δημόσιες υπηρεσίες που την διαδέχτηκαν. Στη συλλογή της βιβλιοθήκης του ιδρύματος Σπύρου Βρυώνη στην Αμερική βρίσκονται αρκετοί χάρτες του. Πλαισιωμένοι με πίνακες, διαγράμματα, φωτογραφίες κ.λπ. οι «διδασκτικοί» χάρτες του Κοκκινίδη οπτικοποιούν το προσφυγικό τραύμα και το απαλύνουν συνδέοντας διαχρονικά τόπους και ανθρώπους. Αποτελούν, από το σύνολο των χαρτών του τόμου, το πιο χειροπιαστό δείγμα της έλξης που ασκεί η χαρτογραφία σε ειδικούς και μη, άλλοτε και τώρα.

Τελικά, τόσο τα κείμενα του τόμου, όσο και οι χάρτες, πολλοί από τους οποίους έγιναν για πρώτη φορά γνωστοί στο ευρύ κοινό, συνθέτουν ένα υλικό υψηλής ποιότητας, απαιτητικό για τους αναγνώστες, αγαπητό για τους φιλόστορες, πολύ σημαντικό για τους Σερραίους.

*Λίλα Θεοδορίδου-Σωτηρίου
Αρχιτέκτων, Καθηγήτρια ΤΕΙ Κεντρικής Μακεδονίας*